

בשבח והודיה לה' יתברך הננו מוציאים לאור כרך נוסף בסדרת תורה אור ולקוטי תורה המבואר, הכולל מאמרים של רבינו הזקן בעל התניא על שיר השירים, עם ביאור.

הספר "תורה אור" נדפס בפעם הראשונה בשנת תקצ"ז על ידי אדמו"ר הצמח צדק, נכד רבינו, ובו נכללו מאמרים על החומשים בראשית ושמות ובכללם המועדים חנוכה ופורים. הצמח צדק ליקט את הכתבים, ובחר מתוכם את המאמרים שכלל בספר. והעיד הצמח צדק על מאמרים אלו: "הרבה מהם שם רבינו ז"ל בעצמו עין עיונו עליהם והגיהם, והסכימה דעתו להביאם לבית הדפוס".

לאחר קצת יותר מעשור, בשנת תר"ח, הביא הצמח צדק לדפוס את הכרך השני, והוא נקרא "לקוטי תורה", ובו מאמרים על שלשת החומשים הנותרים - ויקרא במדבר ודברים, עם המועדים החלים בזמני פרשיות אלו, וכן על שיר השירים.

[בשונה מתורה אור, שבו נדפסו בדרך כלל מאמרי רבינו כצורתם, הרי שבלקוטי תורה הוסיף הצמח צדק "הגהות" עליהם; בדרך כלל באו ההגהות בסוגריים, והן ציונים או הוספות, ויש הגהות שנכתבו בלי סוגריים, והן חלק בלתי נפרד ממבנה המאמר. כמו כן חילק הצמח צדק את המאמרים לפרקים, ובמקצתם אף הוסיף קיצורים].

הספרים תורה אור ולקוטי תורה נודעו כספרי היסוד של תורת חסידות חב"ד. החסידים שמו להם לחוק להגות בכל שבוע במאמרים שעל פרשת שבוע זה. בדורנו עורר רבות כ"ק אדמו"ר זי"ע על לימוד זה, והיה רגיל לקרוא למאמרים אלו "פרשת השבוע החסידית".

במכתבו על הדפסת התורה אור כותב הצמח צדק, שהמאמרים שבו הם "דברים כהוייתן כפי אשר יצאו מפורש מפה קדוש רבנו הגאון ז"ל נשמתו עדן", והם נרשמו

על ידי השומעים סמוך לאמירתם מפי רבינו. רובם הם רשימותיו של רבי יהודה לייב, אחיו של רבינו ובעל שו"ת "שארית יהודה", אך חלק חשוב מן המאמרים (בפרט אלה שבלקוטי תורה) הם מרשימות בני רבינו הזקן - רבי דובער (אדמו"ר האמצעי) ובנו הצעיר רבי משה, וכן מהצמח צדק ורבי פינחס רייזעס משקלוב, תלמידו של רבינו.

ה"דברים כהוייתן" נאמרו על ידי רבינו בקיצור יחסית, ולכן הלומד במאמרים אלו מתקשה לעתים להבינם על בורים. במיוחד קשה תפיסת מהלך הענינים שנתפרשו במאמר, הבונה את הנושא המבואר נדבך על גבי נדבך.

זכה דורנו ובו נדפסה לראשונה מכתבי יד, בהוראת והכוונת כ"ק אדמו"ר זי"ע, סדרת "מאמרי אדמו"ר הזקן", אשר לצד מאמרים אחרים מרבינו כלולות בה גם "הנחות" נוספות (הנחות - רישום המאמר כפי שהונח בזכרון השומע) למאמרים שלפנינו בתורה אור ולקוטי תורה.

מעיון בהנחות הנוספות אנו רואים לפעמים, שבמקום שקיצר מניח המאמר שרשימתו נדפסה בתורה אור ולקוטי תורה - פירש יותר המניח השני, ובפרט אדמו"ר האמצעי, שהנחותיו ידועות באריכותן ובפירוטן. על ידי העיון בספרים אלה אפשר להבין יותר את כוונת הדברים שבתורה אור ולקוטי תורה. ובלשון כ"ק אדמו"ר זי"ע (בפתיחה להערותיו לספר "מאמרי אדמו"ר הזקן - הנחות הר"פ"): "אי אפשר לנוסחא אחרת בלי חידוש".

הביאור שבספרנו נכתב לאחר עיון בכל ההנחות שתחת ידינו מהמאמרים שבתורה אור ולקוטי תורה, וכן במאמרי אדמו"ר האמצעי המיוסדים עליהם, ובהוספות והגהות שב"אור התורה" לצמח צדק. כמו כן פנינו לעיין במאמרי רבינו שאליהם מפנה הצמח צדק בהגהותיו. השתדלנו להבהיר ככל הניתן את מהלך הענינים שבמאמר וקישורם זה בזה.

זכות הראשונים על ביאור מאמרים מתורה אור ולקוטי תורה, שמורה למערכת "חסידות מבוארת" שעל ידי "היכל מנחם". סדרת ספריהם על המועדים, שבת, תפילה ועוד, קנתה לה שם מפואר בקרב מבקשי תורת החסידות, ופתחה את שערי תורת רבינו לקהלים רחבים כ"י. בספרים אלו נתבארו היטב המושגים שהובאו במאמרים, גם למי שאין לו היכרות מוקדמת עם תורת חסידות חב"ד.

בסדרה שלפנינו הושם עיקר הדגש על בירור הביאור למהלך הענינים על אתר. בכל מאמר השתדלנו לבאר את המושגים שנזכרו ונתבארו בו, על פי העולה מהמבואר דוקא במאמר זה. לפיכך, גם מי שהורגל במושגי החסידות בכללותם, יוכל להעזר

בסדרה זו כדי לברר את הכוונה בכל פרט במאמרי התורה אור ולקוטי תורה שעליהם נסוב ביאורנו.

עיקרון זה של כתיבת ביאור הצמוד למאמר שלפנינו עמד לנגד עינינו גם כאשר ביארנו על פי ההנחות האחרות. עשינו זאת כאשר היה נראה שמניח אחד האריך ופירש במקום שבנדפס לפנינו בתורה אור ולקוטי תורה מצויים אותם הדברים עצמם בקיצור או ברמז. אך במקום שהיה נראה שהדברים שבהנחה האחרת אינם עולים בקנה אחד עם נוסח המאמר שבאנו לבארו, פירשנו על פי הנראה מהנוסח שלפנינו, ואלו ואלו דברי אלקים חיים ומרועה אחד ניתנו.

מבנה הספר:

בספר מובאים תשעה מאמרים מתוך המאמרים לשיר השירים.

כדי להקל על הלומד לעמוד על מבנה המאמר וקישור הענינים שבו, חילקנו את המאמרים לפרקים, כאשר כל ענין בא בפרק לעצמו. חלוקה זו אינה זהה לחלוקת הפרקים שבמאמר המקורי, ובדרך כלל הפרקים בספרנו גם קצרים יותר.

תחילה מובא המאמר המקורי, בלי ביאור, אך בחלוקה לפרקים התואמת את החלוקה בביאור. כמו כן פתחנו את ראשי התיבות והוספנו פיסוק וחלוקה לפסקאות.

הגהות הצמח צדק שענינן ציון או תוספת (גם אלו שנדפסו בלקוטי תורה שלא במוסגר בחצאי עיגול או ריבוע) לא נתפרשו בביאורנו, והן הובאו בפני עצמן בשולי המאמרים המקוריים. ההכרעה מה נכלל בגוף המאמר ומה נדון כהגהה נעשתה על פי השוואה עם שאר ההנחות, ועל פי שיקול דעת העורכים, וכבר נאמר "שגיאות מי יבין".

בהמשך מובא המאמר המבואר, כאשר כל פסקה מגוף המאמר באה באותיות מודגשות ולאחריה בא הביאור. גם כאן פתחנו את ראשי התיבות והוספנו פיסוק וחלוקה לפסקאות, וכן מראי מקומות, הערות וציונים הבאים בשולי הגליון.

גם במאמר המבואר צוינו הגהות הצמח צדק באותיות לפי סדר א"ב.

בפתיחת הביאור בכל מאמר צוין בשולי הגליון תאריך אמירתו. כן פורטו שם המקורות העיקריים שעליהם מיוסד הביאור, וגם במהלך המאמר צוין להם בדרך קצרה (כגון: תקס"ט, אור התורה, פלח הרמון וכדומה).

לאחר הביאור מובא תוכן המאמר בקצרה המאפשר ללומד לקבל תמונה כללית של הנושא הנדון בו.

לתועלת הלומדים, צוינו בפתח הספר מאמרים נוספים מלקוטי תורה שיר השירים, שלא הובאו בסדרה זו, ונתבארו בספרי "חסידות מבוארת". כן צוין למאמרים אחרים המתבארים בסדרת 'תורה אור ולקוטי תורה המבואר' השייכים לשיר השירים ונתבארו בכרכים על פרשיות השבוע והמועדים.

יהי רצון שהוצאת ספר זה לאור והלימוד בו ימהרו את ביאת משיח צדקנו, וכתשובתו לשאלת הבעל שם טוב "אימת אתי מר": "בזאת תדע, בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה . . אז יכלו כל הקליפות ויהיה עת רצון וישועה".

ספריית מעיינותיך

מפתח

שיר השירים א

פרק א פסוק ג

15. [לקוטי תורה שיר השירים ג, ד - ד, ב]

19. ביאור המאמר.

שיר השירים ב

פרק א פסוק טו

47. [לקוטי תורה שיר השירים יג, ג - יד, ב]

55. ביאור המאמר.

שיר השירים ג

פרק ב פסוק יד

75. [לקוטי תורה שיר השירים טז, ג - יז, ג]

83. ביאור המאמר.

שיר השירים ד

פרק ג פסוק יא

119. [לקוטי תורה שיר השירים כא, ב - כב, ב]

129. ביאור המאמר.

שיר השירים ה

פרק ה פסוק א

169. [לקוטי תורה שיר השירים לא, ד - לב, ג]

177. ביאור המאמר.

שיר השירים ו

פרק ה פסוק ב

211. [לקוטי תורה שיר השירים לג, ג - לה, א]

223. ביאור המאמר.

שיר השירים ז

פרק ו פסוק ח

259. ד"ה ששים המה מלכות [לקוטי תורה שיר השירים לח, ב - לט, א]

265. ביאור המאמר.

שיר השירים ח

פרק ח פסוק א

289. ד"ה מי יתנך [לקוטי תורה שיר השירים מד, ב - מה, א]

295. ביאור המאמר.

שיר השירים ט

פרק ח פסוק ו

327. ד"ה שימני כחותם [לקוטי תורה שיר השירים מה, איד]

333. ביאור המאמר.

שיר השירים א

פרק א פסוק ג

ד"ה לריח שמניך טובים [לקושי תורה שיר השירים ג, ד - ד, ב]

פתיחה

"לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך". הנה נשמות שאינן בגוף בעולם הזה נקראות "עלמות", "אל תקרי עלמות אלא עולמות". והנה כתיב "כי בועליך עושיך כו", הם נשמות שהם בעולם הזה.

פרק א

והנה ירידת הנשמה בעולם הזה הוא ירידה גדולה. אין צריך לומר בזמן שאין בית המקדש קיים, אלא אף קודם זמן הגלות הוא גלות וירידה גדולה לנשמות להתלבש ולהתגשם בגוף בעולם הזה. דהנה הנשמה קודם בואה לעולם הזה היתה נהנה מזיו השכינה. ואיתא "מוטב דלידיינא וליתי לעלמא דאתי", שכדאי כל יסורי גיהנם לבא אחר כך לתענוג גן עדן התחתון אפילו. ויש גן עדן תחתון וגן עדן עליון, וכשהנשמה צריכה לעלות לגן עדן עליון, יש עוד גיהנם מקודם הנקרא "נהר דינור דנגיד ונפיק". ואם כן מה צורך ולמה ירדה הנשמה לעולם הזה ירידה גדולה כזו. אך ירידה זו צורך עליה, ומהו עליה יותר כנ"ל.

הנה איתא "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא". דהנה כל חיי עולם הבא - גן עדן התחתון וימות המשיח וכו' - הוא רק זיו

א. ועיין מזה ברכות בא סוף פרשה ט"ו, זוהר חלק ג' תצא (דף רע"ז א').

השכינה, הארה אחת. "ביו"ד נברא עולם הבא". יו"ד צמצום גדול ומחשבה אחת, כמו למשל אות אחת לגבי עצמות מהותו ועצמותו. "ומבשרי אחזה אלוה" למעלה באור אין סוף ברוך הוא מהותו ועצמותו - הוא רק מחשבה אחת, "צופה ומביט עד סוף כל הדורות", "במאמר אחד יכול להבראות", "בראשית נמי מאמר הוא", יו"ד צמצום הארה אחת. "כל ימי חיי עולם הבא" - לשון רבים, שיש כמה גן עדן תחתון וגן עדן עליון וימות המשיח גבוה מעל גבוה בכל חמשים אלף יובלות. כי כל שיתא אלפי שנים הם רק שמיטה אחת, ויש בהם גן עדן תחתון וגן עדן עליון וימות המשיח כו'. ואם כן כל חיי העולם הבא הוא רק זיו והארה אחת מאור אין סוף ברוך הוא מהותו ועצמותו, ו"לית מחשבה תפיסא ביה כלל" במהותו ועצמותו.

וזהו ירידה צורך עליה על ידי תשובה, לעלות לעלוי זה להכלל במהותו ועצמותו. ו"יפה שעה אחת כו'" דייקא בגלות וירידה בגוף גשמי, על ידי תשובה מעומקא דליבא באתערותא דלתתא מהתבוננות ירידתו ממקום גבוה מאד נעלה. "דע מאין באת", מלמעלה מהחכמה, "והחכמה מאין תמצא" הוא ראשית הגילוי. "ולאן אתה הולך", להתלבש בעולם הזה, אף שלא חטא - אף על פי כן הוא נתגשם ונפרד ממהותו ועצמותו בתכלית הריחוק. וצריך להיות מ"מארי דחושבנא" "לידע אינש בנפשו כו'", ולעורר רחמנות על ירידתו כו' בלב נשבר על חיי דנשמתא, וממילא הוא נמשך בהשתלשלות רחמים על בני חיי ומזוני, "זכרנו לחיים כו'". וזהו "ברחמים גדולים אקבצך", על ידי תשובה מעומקא דליבא בהתבוננותו כי "ברגע קטן עזבתך" שהעזיבה הוא רק רגע קטן, מחשבה אחת, כל שיתא אלפי שנים וגן עדן התחתון וגן עדן העליון וימות המשיח ותחיית המתים וכל החמשים אלף יובלות: ואי לזאת ירידתו לעולם הזה היא ירידה גדולה. על ידי זה מעורר תשובה מעומקא דליבא, רחמים רבים ממהותו ועצמותו. להמשיך י"ג מדות הרחמים, שלא יכול להתמשך בכלי אחד רק בי"ג מדות "ה' ה' אל רחום וגו'". ה' - המשכה ממהותו ועצמותו, שיהיה ה' - י"ג מדות כו'.

פרק ב

וזהו "כי בועליך עושיך וגו'", ואיך שייך אצלו יתברך שאין לו דמות הגוף לגבי נשמות רוחניות לשון זה. וכתוב "כי יבעל בחור בתולה וגו'". אך הנה איתא על זה: "אין אשה כורתת ברית כו'". דהנה על ידי ירידתה בעולם הזה בגלות נתגשמה

ב. ועיין מזה בד"ה להבין פירוש הפסוק מי אל כמוך ולקוטי תורה ראש השנה סא, א.

ג. סנהדרין דף כ"ב ב'.

ונטמטם לבו והיה לאבן, אף שאינו נפש החוטאת באיסור ח"ו, גם על ידי היתר כשאינו מקדש עצמו כו'. ועל ידי התעוררות רחמים רבים אתערותא דלעילא בי"ג מדות הרחמים, נפתח לבו. שיש כח במדה זו לפתוח מי שלבו אטום כבתולה, כמו שאנו רואים באדם אכזרי שלבו אטום וכשמעוררים לו איזה רחמנות נפתח לבו.

וזהו "כי בועליך עושייך", על ידי תשובה מעומקא דליבא. בהתבוננות כי "ה' צבאות" - הם כל חיי עולם הבא כו' - הוא רק "שמו", "הודו על ארץ ושמים", זיו השכינה, ומקור נשמתו הוא גבוה מאד נעלה כו', וירידתה הוא ירידה גדולה כו', על ידי זה הוא מעורר י"ג מדות כו' ברחמים רבים. לפתוח לבו שיהיה כלי, ו"מכון לשבתך פעלת ה' כו'". "יאר ה' פניו אליך", שעל ידי זה "כמים הפנים כו'" יחזור פניו גם כן בתשובה.

פרק ג

וזהו גם כן עשרת ימי תשובה, הוא חזרת פנים בפנים. כי כל השנה, אף שעובדים את ה' כו' הוא בחינת עורף, "כי פנו אלי עורף ולא פנים". כי כל עיקר חיות האדם וכל החושים ראייה ושמיעה דיבור ריח הוא בפנים, ובעורף הוא רק עצם כו'. כמו כן צריך להחזיר כל עיקר נקודת לבבו ורצונו ומחשבה דיבור ומעשה רק לה' לבדו. וכאמרו "מי לי בשמים כו'" גן עדן תחתון וגן עדן עליון כו' שהוא רק זיו והארה אחת כנ"ל.

וקודם עשרת ימי תשובה כל חודש אלול מעורר י"ג מדות הרחמים, שעל ידי זה יהיו עשרת ימי תשובה פנים בפנים, אחד באחד, "בכל נפשך וגו'", להכלל ולהבטל במהותו ועצמותו רחמים רבים ו"רב חסד".

פרק ד

והנה כל זה הוא בנשמות שהם בעולם הזה בגלות וירידה גדולה כו', אך הוא על ידי תשובה כנ"ל ו"במקום שבעל תשובה עומד כו'". אבל הנשמות שבגן עדן, שהם בחינות צדיקים גמורים שמשיגים מזיו השכינה כנ"ל, ואם כן על ידי מה הוא עלייתם להכלל כו', שאינו שייך אצלם לב נשבר מעומקא דליבא כו'.

זהו "לריח שמניך טובים כו' על כן עלמות אהבוך". ופירוש, שעל ידי התורה שעסקו בה בהיותם בעולם הזה מלובשים בגופים, שהתורה נתלכשה גם כן בדברים גשמיים. וזהו "שמן תורק שמך", "כל התורה שמו של הקב"ה", הורק מכלי אל כלי בהשתלשלות להתלבש בעולם הזה בדברים גשמיים, וכל מה שהורק למטה כו' ריחו

בספר הזהר נאמר על הכתוב בשיר השירים "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך" - "אל תקרי עלמות אלא עלמות". והפירוש בזה הוא, שהנשמות בהיותן בעולמות העליונים הרוחניים נקראות "עלמות".

והנה, בישעיה נאמר "כי בועלייך עושייך ה' צבאות שמו", היינו שהיחס של נשמות ישראל לקב"ה נמשל לאשה לאחר נישואיה לבעלה, ולא ל"עלמות" שטרם נישאו. וכוננת הכתוב היא לנשמות בעת ירידתן לעולם הזה להתלבש בגוף גשמי, ואילו "הנשמות עליונות" . . בהיותם כלולים למעלה במקור חוצבם בגן עדן . . נקראו בתולות ועלמות" (אדמו"ר האמצעי).

עתה יש להבין ענין מופלא זה, "איך קודם שירדה הנשמה בגוף נקראת בתולה ועלמה, וכשירדה בגוף נקראת בעולה, ונתעלה בעלוי גדול" (כתובים). מאידך גיסא, יש להבין מהו שנאמר "על כן עלמות אהבוך" - שגם הנשמות בגן עדן באות לאהבה גדולה לה, אף ששם הוא מקום מדרגת "עלמות" ולא "בעולות".

פתיחה

"עלמות" - הנשמות שלמעלה

"לריח* שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך".¹

הנה נשמות שאינן בגוף בעולם הזה נקראות "עלמות", "אל תקרי עלמות אלא עלמות".²

והנה כתיב "כי בועלייך עושייך כו"³, הם נשמות שהם בעולם הזה".

(* המאמר נאמר בליל שבת קודש פרשת תצא תקס"ג בבוהאב.

לאורך המאמר מתבארים פסוקי הפטרת שבת זו: "כי בועלייך עושייך ה' צבאות שמו", "ברגע קטון עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך", וכן מתבאר ענינו של חודש אלול כהכנה לעשרת ימי תשובה).

באותה שבת נאמר גם המאמר ד"ה כי תהיין לאיש שתי נשים, שצוין בהגהת הצמח צדק בסוף המאמר.

הביאור שלהלן מיוסד על המאמרים האלה: מאמרי אדמו"ר הזקן - כתובים חלק ב עמ' כז (הנחת אדמו"ר האמצעי). מאמרי אדמו"ר האמצעי - נביאים וכתובים עמ' רב.

1. שיר השירים א, ג.

2. זהר חלק ג עא, ב.

3. ישעיה נד, ה.

פרק א

עליית הנשמה בעולם הזה

[בפתיחת המאמר נאמר שדוקא בירידת הנשמה למטה נאמר עליה "בועליך עושייך", שהיא מעלה גדולה בקרבת ה' שלא היתה בה בעודה בעולם העליון.

להבנת הדברים יש להקדים את ענין ירידת הנשמה לעולם הזה, והעליה שהנשמה מגיעה אליה על ידי ירידה עצומה זו, שבשבילה כדאית הירידה:]

והנה ירידת הנשמה בעולם הזה הוא ירידה גדולה. אין צריך לומר בזמן שאין בית המקדש קיים, אלא אף קודם זמן הגלות הוא גלות וירידה גדולה לנשמות להתלבש ולהתגשם בגוף בעולם הזה.

ירידת הנשמה לעולם הזה הגשמי היא ירידה עצומה, מצד עצם התלבשותה בגוף. היינו, שזו ירידה לא רק בזמן הגלות כשישראל נתונים "בשעבוד מלכויות . . ששלחן ונדחק האדם מאד . . בפרנסה ובכלבול הדעת והלב" (אדמו"ר האמצעי), אלא גם בזמן שבית המקדש היה קיים, הנה מצד עצם העובדה שהנשמה מלובשת בגוף הרי זו ירידה גדולה ובחינת גלות לגבי מהותה העצמית. "כי הגם שלא יחטא האדם באיסור גמור, הנה מצד עצמות חומריות גופו . . תתגשם גם הנשמה האלקית . . בריחוק גדול ממקור חוצבה באלקים חיים" (כתובים)⁴.

4. ראה גם תניא פרק לז בענין ירידת הנשמה לעולם הזה: "היא ירידה גדולה ובחינת גלות ממש, כי גם שיהיה צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה רבה בתענוגים, לא יגיע למעלות דביקותו בה' בדחילו ורחימו בטרם ירידתו לעולם הזה החומרי . . כנודע לכל משכיל שהגוף אינו יכול לסבול כו'".

דהנה הנשמה קודם בואה לעולם הזה היתה נהנה מזיו השכינה. ואיתא⁵ "מוטב דלידיינא וליתי לעלמא דאתי", שכדאי כל יסורי גיהנם לבא אחר כך לתענוג גן עדן התחתון אפילו.

תכלית יסורי הגיהנום שעוברת הנשמה בצאתה מן הגוף, היא כדי לבוא לגן עדן. כי לאחר שהיתה בעולם הזה, אין הנשמה יכולה לבוא ולהתענג מזיו השכינה בגן עדן אלא אם תזדכך ותיטהר תחילה מהחומריות שדבקה בה. "צריכה הנשמה להתייטר ביסורי גיהנם להזדככות גסות שלה מחומר הגופני קודם עלותה לגן עדן התחתון כו'" (כתובים).

והנה, מסופר בגמרא (במעשה אודות "אחר" שנענש בגיהנום על שיצא לתרבות רעה), שאמר רבי מאיר שכדאי היסורים הנוראים שבגיהנום כדי שהנשמה תזדכך על ידם ותוכל לעלות לגן עדן ליהנות שם מזיו השכינה, "וכמו שיקבל אדם יסורים הרבה בשביל שיגיע אחר כך לעונג הנפלא" (כתובים). ומזה נראה כמה גדול התענוג מזיו השכינה אפילו בגן עדן התחתון, שהיא הבחינה אליה עולה הנפש תחילה אחר הזיכוך בגיהנום.

ויש גן עדן תחתון וגן עדן עליון, וכשהנשמה צריכה לעלות לגן עדן עליון, יש עוד גיהנם מקודם הנקרא "נהר דינור דנגיד ונפיק"⁶.

בין גן עדן התחתון לגן עדן העליון יש בחינה של "נהר דינור דנגיד ונפיק", הנמשך ויוצא אל הנשמות העולות מגן עדן התחתון כדי לטהרן. ובדוגמת הגיהנום בו עוברת הנשמה ומזדככת בעלותה מעולם הזה לגן עדן התחתון כנ"ל, כך צריכה הנשמה בעלותה

5. חגיגה טו, ב.

6. דניאל ז, י. זהר חלק ב ריא, ב.

הנה איתא⁸ "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא".

דהנה כל חיי עולם הבא - גן עדן התחתון וימות המשיח וכו' - הוא רק זיו השכינה, הארה אחת.

נאמר במשנה "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא". והיינו, שעל ידי עבודת הנשמה לה' בתשובה ומעשים טובים בעת ירידתה לעולם הזה, היא מגיעה ומתעלה למעלה מכל הבחינות שבעולם הבא, למעלה גם מגן עדן העליון.

כי הנה, ב"עולם הבא" המוזכר בדברי רז"ל נכללים הן עולם הנשמות - גן עדן התחתון והעליון הקיימים עתה שבהם עומדות הנשמות, והן ימות המשיח שאז יתגלה אורו יתברך במעלה יתרה על הגילויים שבגן עדן. ומכל מקום, בכל הבחינות של עולם הבא העונג הוא רק מהארה מצומצמת של אורו יתברך, כמו שאמרו רז"ל⁹ שבעולם הבא "נהנים מזיו השכינה" - רק "זיו" והארה בעלמא.

לעומת זה, בעבודת התשובה של הנשמה בעולם הזה היא עולה ומגיעה לעצמותו

לגן עדן העליון לעבור ב"נהר דינור", בו היא "טובלת" כדי "להתבטל ממציאותה הראשון, שקבלה מזיו השכינה שבגן עדן התחתון, מפני שאין ערוך ביניהם כלל" (כתובים).

כלומר, כשם שיש מרחק עצום בין עולם הזה התחתון לגן עדן התחתון, שלכן צריכה הנשמה להיטהר בגיהנום כדי להזדכך ולעלות לשם, כך הוא גם המרחק בין הבחינות שבגן עדן עצמו, ולכן צריכה הנשמה להזדכך בנהר דינור כדי להגיע לגן עדן העליון.

ואם כן מה צורך ולמה ירדה הנשמה לעולם הזה ירידה גדולה כזו. אך ירידה זו צורך עליה, ומהו עליה יותר כנ"ל.

מכל האמור עולה שירידת הנשמה לעולם הזה הגשמי היא ירידה עצומה, שהרי אפילו בשביל העליה לגן עדן התחתון יש לעבור תחילה בגיהנום כדי להיטהר מחומריות עולם הזה, ואם כן מובן שהעולם הזה רחוק מאוד ממקום עמידת הנשמה קודם ירידתה להתלבש בגוף, בעת שעמדה בגן עדן העליון.

והנה, ידוע שירידת הנשמה למטה היא לצורך עליה. ואם כן, יש להבין: כיצד מגיעה הנשמה על ידי עבודתה בהיותה בעולם הזה, לעליה שלמעלה מכל הבחינות שבגן עדן בהן עמדה קודם ירידתה למטה.

[להלן יתבאר שהעליה למעלה מכל הבחינות שבגן עדן נעשית על ידי עבודת ה"תשובה" של הנשמה, שעבודה זו מקומה בעולם הזה דוקא, ועל ידה מגיעה הנשמה בעודה בעולם הזה למעלה גדולה שלא היתה בה בהיותה בגן עדן קודם ירידתה למטה?]:

אלא שגם בגן עדן, כאשר הנשמה שבה לשם בצאתה מן הגוף, הנה מאחר שהיא מקבלת שם שר על עבודתה בעולם הזה - וכידוע (ראה תניא פרק לט) שהצדיקים בגן עדן "נהנין מזיו השכינה" . והוא זיו תורתן ועבודתן" שעבדו בעולם הזה - הרי כבר בגן עדן התחתון היא במעלה יתרה שלא היתה בה קודם ירידתה בגוף, אפילו בעמידתה בגן עדן העליון, ולכן כדאי כל יסורי גיהנום כדי שתגיע לגן עדן התחתון (וכמבואר להלן פרק ד).

8. אבות פרק ד, יז.

9. ברכות יז, א.

7. כלומר, תכלית העבודה בעולם הזה אינה רק שאחר כך תתעלה הנשמה בגן עדן, אלא כבר בעולם הזה היא מגיעה למעלה עצומה שאינה קיימת בעולמות העליונים בהם עמדה לפני ירידתה.

אלקים את השמים ואת הארץ¹⁷.

על בריאה זו של כל העולמות כאחד ב"מאמר אחד" נאמר בזהר¹⁸ "במחשבה אחת ברא הקב"ה את כל העולמות". וכמו שאומרים בתפילת מוסף של ראש השנה "צופה ומביט עד סוף כל הדורות", היינו שכל הנבראים נסקרו "בסקירה אחת"¹⁹ במחשבה זו בה ברא הקב"ה את עולמו, וכולם כלולים בה כאחד בלי התחלקות.

אם כן, מאחר שכל הנבראים נבראו תחילה "במחשבה אחת", אנו למדים מכך לענין גודל ביטול חיות העולמות לגבי עצמותו ומהותו יתברך. כשם שבמשל מהאדם התחתון אין כל ערך למחשבה אחת שמהרהר במוחו לגבי עצמות נפשו, המובדלת מכללות לבוש המחשבה וכל שכן ממחשבה אחת פרטית (שרחוק ערכה מלבוש המחשבה בו מהרהר האדם הרהורים רבים לאין קץ), וכדי לבוא מעצמות הנפש למחשבה אחת נדרש צמצום עצום, כך יובן גם למעלה ("מבשרי אחזה אלוה"), "על דרך משל המחשבה שבאדם שמצמצם את שכלו לחשוב רק מחשבה אחת לבד, שהיא כלא חשיבא ממש, כך הוא בענין מחשבה אחת למעלה. . דכלא חשיבא לגבי מהותו ועצמותו" (אדמו"ר האמצעי).

זהו גם שאמרו רז"ל "ביו"ד נברא העולם הבא", שהתהוות העולם הבא היא על ידי צמצום עצום, היינו שמעצמות אורו יתברך הבלתי מוגבל יורדת הארה מועטת שהיא כאות אחת קטנה בלבד לגבי עצמות האור. "יו"ד זה שנמשך מן העצמות. . כלא

יתברך ממש, שאי אפשר לשום נברא להשיגו אפילו בבחינות הכי עליונות שבעולם הבא (וכמבואר להלן באריכות).

[להלן יתבאר מדוע העולם הבא נקרא "זיו" בלבד:]

"ביו"ד נברא עולם הבא"¹⁰. יו"ד צמצום גדול ומחשבה אחת, כמו למשל אות אחת לגבי עצמות מהותו ועצמותו.

"ומבשרי אחזה אלוה"¹¹ למעלה באור אין סוף ברוך הוא מהותו ועצמותו - הוא רק מחשבה אחת, "צופה ומביט עד סוף כל הדורות"¹², "במאמר אחד יכול להבראות"¹³, "בראשית נמי מאמר הוא"¹⁴, יו"ד צמצום הארה אחת.

נאמר במשנה "בעשרה מאמרות נברא העולם. . והלא במאמר אחד יכול להבראות". ומבואר בכוונת הדברים¹⁵, שאכן ישנו "מאמר אחד" ממנו נבראו כל העולמות בבת אחת, בלי התחלקות בין פרטי הנבראים השונים¹⁶. ועל זה אמרו רז"ל בענין מנין העשרה מאמרות שבהם נברא העולם "בראשית נמי מאמר הוא", שאף שמאמר זה אינו מתייחס לנברא מסוים, הרי ממנו נבראו השמים והארץ וכל צבאם כאחד - "בראשית ברא

10. מנחות כט, ב.

11. לשון הכתוב - איוב יט, כו.

12. נוסח ברכת זכרונות.

13. אבות פרק ה, א.

14. ראש השנה לב, א.

15. ראה הנסמן בספר המאמרים מלוקט אדרסיון עמ' שכו.

16. מ"מאמר אחד" זה מתפרטים אחר כך העולמות והברואים השונים שנבראו בשאר עשרת המאמרות, שבהם חיות הנבראים מובדלת ומחולקת ולכל דבר בבריאה יש מאמר פרטי בפני עצמו.

17. בראשית א, א.

18. זהר חלק ב כ, א.

19. ראש השנה יח, א.

לנשמות בצאתן מן הגוף. וזהו "חיי העולם הבא", הכוללים בכללות שלש בחינות - גן עדן התחתון, גן עדן העליון (בהם מתענגות הנשמות עכשיו בהשגת זיו השכינה), וימות המשיח שלעתיד לבוא.

והנה, כאמור, כל שבעת אלפי השנים של קיום העולם הזה וימות המשיח הם רק "שמיטה" אחת, וידוע שלאחר שמיטה זו תבוא שמיטה נעלית יותר, שגם בה יהיו כל בחינות אלו של גן עדן התחתון והעליון וימות המשיח, אלא ש"בשמיטה השניה יהיה עילוי יותר גדול, שימות המשיח דעכשיו יהיה רק גן עדן התחתון" לגבי בחינות גן עדן שיתגלו בשמיטה שלמעלה ממנה (כתובים). וכך יהיו עוד בחינות "שמיטה" זו למעלה מזו, עד "חמשים אלף יובלות".

נמצא שבלשון המשנה "כל חיי עולם הבא" - לשון רבים - הכוונה לכל המדרגות שבעולם הבא שבכל נ' אלפי היובלות²⁴. היינו שבכולן מאיר רק "זיו השכינה", זיו והארה אחת בלבד מעצמותו יתברך הנמשכים ממנו על ידי צמצום עצום - "ביו"ד נברא העולם הבא", כמשל צמצום דבר שכל גדול כדי שתבוא ממנו אות אחת בלבד.

זאת כי העולם הבא, אפילו בבחינות הכי עליונות שבו ובשמיטות הכי נעלות שבנ' אלפי היובלות, הוא מקום השגת הנשמות, "עולם הבא הוא ש'נהנין מזיו השכינה' שהוא תענוג ההשגה", ואם כן, הרי "אי אפשר לשום נברא אפילו מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה', ולכן נקרא 'זיו

חשיב ממש, כמו אות אחת, כיו"ד שמצוייר בצמצום" (אדמו"ר האמצעי).

נמצא שמקור כל החיות האלקית שבעולמות כולם, כולל גם העולמות העליונים - "כל חיי העולם הבא", מקום הבחינות של גן עדן ועולם הנשמות - הוא מהארה מועטת בלבד, "זיו השכינה", שאין לה ערך וחשיבות כלל לגבי עצמותו ומהותו יתברך.

[עתה שוב יתבאר, ובפרטיות יותר, דיוק הלשון "יפה שעה אחת בתשובה כו' מכל חיי עולם הבא":]

"כל ימי חיי עולם הבא" - לשון רבים, שיש כמה גן עדן תחתון וגן עדן עליון וימות המשיח גבוה מעל גבוה בכל חמשים אלף יובלות²⁰. כי כל שיתא אלפי שנין הם רק שמיטה אחת²¹, ויש בהם גן עדן תחתון וגן עדן עליון וימות המשיח כו'.

ואם כן כל חיי העולם הבא הוא רק זיו והארה אחת מאור אין סוף ברוך הוא מהותו ועצמותו, ו"לית מחשבה תפיסא ביה כלל" במהותו ועצמותו²².

אמרו רז"ל "שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב", שזהו מחזור "שמיטה" בן שבעת אלפי שנים מאז שנברא עולם הזה הגשמי, ושנת ה"שמיטה" היא באלף השביעי שבימות המשיח, בו יתגלה כבוד ה' ונזכה לעיקר השכר²³. ומדרגת השגת האלקות שתהיה בימות המשיח היא למעלה מעלה מהשכר שבגן עדן העליון שישנו גם עכשיו

20. ראה ש"ך על התורה פרשת בהר.

21. ראה סנהדרין צז, א.

22. תקוני זהר בהקדמה ("פתח אליהו") יז, א.

23. "קבלת שכר עיקרו באלף השביעי, כמו שכתוב בלקוטי תורה מהאר"י ו"ל" (תניא פרק לו בהגהה).

24. בפרטיות: ב"חיי העולם הבא" - לשון רבים - נכללים גן עדן התחתון, העליון וימות המשיח, ותיבת "כל (חיי העולם הבא)" מרבה את המדרגות השונות של שלש בחינות אלו בכל נ' אלפי היובלות, זו למעלה מזו (על פי כתובים).

זהו ענין ה"ירידה צורך עליה": תכלית ירידת הנשמה מגן ערן לעולם הזה היא כדי שתתעלה ותבוא לבחינת "תשובה" - לשוב ולהכלל בגלוי בעצמותו יתברך כמו שהיתה קודם ירידתה בבחינת נכרא בסדר ההשתלשלות. בכך שבה הנשמה בעודה בעולם הזה ובאה לעצמיותה ופנימיותה, מדרגה שלא היתה בה בהיותה בעולמות העליונים שבסדר ההשתלשלות, "חיי העולם הבא"²⁸.

[להלן יתבאר כיצד מגיעים בעולם הזה לעצמותו ומהותו יתברך ש"לית מחשבה תפיסא ביה" בכל חיי העולם הבא:]

ו"יפה שעה אחת כו" דייקא בגלות וירידה בגוף גשמי, על ידי תשובה מעומקא דליבא באתערותא דלתתא מהתבוננות ירידתו ממקום גבוה מאד נעלה.

במשנה בה נתבארה מעלת עבודת האדם בעולם הזה, נזכר לכל לראש ענין ה"תשובה" - "יפה שעה אחת בתשובה". היינו שהעליה שמגיעים אליה דוקא בעולם הזה - עליית הנשמה ממצבה בהיותה בבחינת נכרא להכלל בשרשה המאוחד בעצמותו יתברך - היא על ידי "אתערותא דלתתא", התעוררות האדם בעבודת התשובה מעומקא דלבא, ברצונו לשוב ולעלות ממצבו הנחות בעולם הזה²⁹.

28. כך מפורש במפתח ענינים ללקוטי תורה מכ"ק אדמו"ר זי"ע, ערך 'נשמות: ירידה צורך עליה', שבמאמר זה מבואר ענין עליית הנשמה "ליכלל בעצמותה".

29. כשם שמעלת בעל תשובה כפשוטו השב מעוונותיו היא מצד עלייתו מהריחוק והחושך של החטא בו שקע, שלכן התקרבותו לה' היא בציימאון ביתר שאת מאשר בנפשות הצדיקים (כמבואר בתניא פרק ז ובכמה מקומות), כך גם כל נשמה בירידתה

השכינה, אבל הקב"ה בכבודו ובעצמו 'לית מחשבה תפיסא ביה כלל'²⁵.

וזהו ירידה צורך עליה על ידי תשובה, לעלות לעלוי זה להכלל במהותו ועצמותו.

השגת הנשמה בכל חיי העולם הבא אינה אלא בהארה מועטת מאוד מאורו יתברך, אך בירידתה להתלבש בגוף, שאז היא עובדת את ה' ב"תשובה ומעשים טובים בעולם הזה", הרי היא מגיעה למעלה עצומה להכלל בעצמותו ומהותו יתברך ממש, מה שב"כל חיי עולם הבא" שבכל נ' אלפים יוכלות אין כל השגה בו אלא בהארה וזיו בלבד ממנו, כמאמר "לית מחשבה תפיסא ביה".

"והנה אם כן יובן היטב מה שירדה הנשמה בירידה עצומה כל כך . . על ידי תשובה ומעשים טובים בעולם הזה, נכללת היא במהותו ועצמותו יתברך דלית מחשבה תפיסא ביה כלל . . ירידה זו לצורך עליה גדולה היא" (כתובים).

וביאור ענין ה"תשובה" אל מהותו ועצמותו יתברך:

לאמתו של דבר, הנשמה בעצמותה היא אלקות ממש ואינה מכלל הנבראים שבעולמות, אלא היא חלק משם הוי"ה ברוך הוא²⁶. רק אחר כך ירדה ונעשתה בבחינת נכרא בגן ערן העליון והתחתון, עד שירדה על ידי מאמר "נעשה אדם"²⁷ להתלבש בגוף הגשמי בעולם הזה.

25. תניא פרק ד.

26. ראה בכל זה תניא, אגרת התשובה פרק ד ותחילת פרק ה.

27. בראשית א, כו.

- למעלה מ"כל חיי העולם הבא" ובכללם גן עדן העליון.

אתערותא דלתתא זו, בהתבוננות האדם בענין עוצם ירידתו למטה ובכך ששורש נשמתו האמתי הוא בעצמותו יתברך, מביאה את האדם לידי תשובה מעומקא דלבא. הוא מתמרמר ומרגיש בלבו את גודל השפלות של נפשו האלקית בירידתה למטה בגוף גשמי, ומשתוקק לעלות מירידה זו ולשוב למקורו ושרשו למעלה³¹.

על ידי עבודה זו בהתבוננות והתעוררות רחמים על עוצם שפלותו, ניתן לאדם מלמעלה ב"אתערותא דלעילא" (על ידי המשכת י"ג מדות הרחמים (כמבואר להלן)) הכח להגיע למעלה עליונה זו של "תשובה", לעלות להתכלל בפועל בעצמותו ומהותו יתברך.

והתכללות הנשמה בעצמותו יתברך ממש בעודה מלובשת בגוף בעולם הזה, מתבטאת בכך שעל אף שהאדם נמצא עדיין למטה, מתגלה בו עצמות הנשמה כפי שהיא מושרשת בעצמותו יתברך שלמעלה מחיות כל העולמות, ופועלת בכל לבו וכחות נפשו. ואז אין בו כל רצון זר בעניני העולמות שאינו רצון ה' לברו המובדל מסדר השתלשלות (וכדלהלן בפרטיות).

[להלן יתבאר בפירוט יותר תוכן ההתבוננות של האתערותא דלתתא, שבעבודת התשובה מעומקא דלבא,

דבר זה נעשה על ידי שהאדם מתבונן היטב בשכלו בענין זה עצמו - גודל ירידת הנשמה להתלבש בגוף גשמי שבסוף כל המדרגות שבסדר ההשתלשלות³⁰.

התבוננות זו אינה רק בשפלות העולם הזה שאילו ירדה הנשמה מגן עדן, אלא שגם גן עדן בו היתה הנשמה קודם ירידתה למטה - אף הוא בכלל סדר השתלשלות העולמות שנתהוו על ידי צמצום גדול לגבי עצמותו יתברך. ואילו שרשה האמתי ועצמותה של הנשמה הוא ב"מקום גבוה מאד נעלה" שלמעלה מהעולמות הנבראים ומקור חיותם

לעולם הזה, אף אם לא חטאה מעולם, מאחר שעצם הימצאותה בעולם הזה היא בחינת גלות ממש לנשמה האלקית, הרי בעבודתה לה' בעולם הזה יש מעלת התשובה, בהיותה עולה ושבה לה' מהריחוק של העולם הגשמי והגוף החומרי.

על זה נאמר (ברכות לד, ב) "במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין", שעליה זו שעל ידי התשובה מגיעה בעצמותו ומהותו יתברך, למעלה מעלה ממעמד הנשמה בגן עדן קודם ירידתה, בעת שהיתה בבחינת "צדיקים גמורים" הנהנים רק מזיו השכינה. וכידוע, עיקר מעלת נשמות ישראל המתחדשת בהן בעולם הזה היא בעלייתן בבחינת בעלי תשובה, בעוד שבעמדם בגן עדן היו בבחינת צדיקים. וראה גם לקוטי תורה בלק (עג), א [לקוטי תורה המבואר חלק ד פרשת בלק פרק א]: "קודם ירידתה היתה בודאי בגן עדן והיתה נהנה מזיו השכינה, ומהו היתרון על ידי ירידתה . . היתרון האמיתי הוא . . הנשמות קודם ירידתן לגוף הם בודאי צדיקים גמורים, אך זהו היתרון שלהם בירידתן בגוף שנעשים בחינת בעלי תשובה, שאז הם למעלה מעלה מצדיקים".

30. זהו שאמרו "יפה שעה אחת בתשובה . . בעולם הזה", דהיינו שעל האדם להתבונן בכך שכל סדר השתלשלות העולמות הוא רק מהארה אחת מוגבלת - "שעה אחת" בלבד - שאין לה כל ערך ויחס לגבי עצמותו ומהותו יתברך שאין לו גבול ומדה (וכמבואר להלן בפירוט הכתוב "ברגע קטון עזבתיך").

31. כלומר, מאחר שההתבוננות אינה רק בענין גודל הירידה של הנשמה למטה לגבי מעמדה בגן עדן קודם ירידתה בגוף, אלא גם בענין שרשה הראשון של הנשמה שקדם לכל סדר ההשתלשלות ולכל חיי העולם הבא, ממילא גם התשוקה לעלות מהירידה היא שהנשמה תחזור להכלל בעצמותה כפי שהיא כלולה ומאוחדת בעצמותו ומהותו יתברך.

"אין" שאינו מושג לנבראים כלל, להיותו למעלה מסדר ההשתלשלות. ושם, ב"אין" שלמעלה מכל מציאות העולמות והנבראים, הוא שרשה הראשון של הנשמה, בהיותה מאוחדת בעצמותו ומהותו יתברך.

"ולאן אתה הולך" - מורה על מקום מרוחק ונידח, "פירוש שירידת הנשמה בגוף חומרי בעולם הזה היא תכלית הירידה שאין כמוה. כי הגם שלא יחטא האדם באיסור גמור, הנה מצד עצמות חומריות גופו. . תתגשם גם הנשמה האלקית ותתפרד בריחוק גדול ממקור חוצבה באלקים חיים" (כתובים).

וצריך להיות מ"מארי דחושבנא"³⁵ "לידע אינש בנפשו כו"³⁶, ולעורר רחמנות על ירידתו כו' בלב נשבר על חיי דנשמתא, וממילא הוא נמשך בהשתלשלות רחמים על בני חיי ומזוני, "זכרנו לחיים כו"³⁷.

מלבד ההתבוננות בענין הנ"ל, בשורש נשמתו הראשון שלמעלה מכל חיי העולם הבא - "מאין באת" - על האדם להתבונן היטב ובפרטיות גם בענין פחיתות המקום אליו ירדה הנשמה בעולם הזה - "לאן אתה הולך", שלמטה מטה מכל חיי העולם הבא. וכמו שמרגיש כל אחד ויודע בנפשו כמה הוא מקושר בענינים חומריים ופחותים. "לעורר רחמנות גדולה ועצומה על נפשו האלקית שירדה ירידה גדולה בריחוק מופלג בחומר שלו שנשתקע בחומריות. . ויהיה לבבו נשבר ונדכה מהתבוננות זו, שיתבונן היטב על השפלות והריחוק" (כתובים).

[מתוך שמעורר האדם רחמים על מצבו הרוחני, יבוא גם לעורר רחמים על מצבו

בענין שורש הנשמה ב"מקום גבוה מאד נעלה" שלמעלה מחיי העולם הבא, ומאידך - הפחיתות העצומה של עולם הזה החומרי אליו ירדה הנשמה:]

"דע מאין באת"³², מלמעלה מהחכמה, "והחכמה מאין תמצא"³³ הוא ראשית הגילוי.

"ולאן אתה הולך"³², להתלבש בעולם הזה, אף שלא חטא - אף על פי כן הוא נתגשם ונפרד ממהותו ועצמותו בתכלית הריחוק.

התבוננות האדם בענין ירידת נשמתו מ"איגרא רמה לבירא עמיקתא"³⁴ - מעצמותו יתברך שלמעלה מסדר ההשתלשלות עד לעולם הזה (שהיא המביאתו לתשובה מעומקא דלבא בתשוקה לעלות להכלל בעצמותו ומהותו יתברך שלמעלה מכל חיי העולם הבא), היא תוכן דברי המשנה שעל האדם להתבונן "דע מאין באת ולאן אתה הולך":

"מאין באת" - הוא מקור חוצבה של הנשמה בעצמותו ומהותו יתברך הבלתי בעל גבול, למעלה מכל השתלשלות העולמות. כלומר: ראשית גילוי האור האלקי בעולמות הוא (כמבואר לעיל) שנצטמצם באות אחת - יו"ד, בה נברא העולם הבא, והיו"ד היא בחינת החכמה, ראשית סדר ההשתלשלות, שעליה אמרו "בראשית נמי מאמר הוא". לעומת זה, בחינת ה"אין" משם באה הנשמה היא למעלה מכל ציור וגדר של השתלשלות העולמות - למעלה גם מהחכמה, וכנאמר "והחכמה מאין תמצא", היינו שהחכמה נמשכת מבחינת

35. זהר חלק ג קעת, א.

36. ברכות סא, ב.

37. טור ושולחן ערוך אורח חיים סימן תקפב.

32. אבות פרק ג, א.

33. איוב כח, יב.

34. לשון רז"ל - חגיגה ה, ב.

כימי חייה בחומר גופני, כאלו נעזבה ממקור חוצבה" (כתובים).

אתערותא דלתתא זו - ההתבוננות בענין הירידה העצומה מעצמותו יתברך אל העולמות שחיותם היא מהארה מצומצמת מאוד ("ברגע קטון עזבתיך") ועד לעולם הזה התחתון - מביאה לכך שהאדם מרגיש את גודל הרחמנות עליו ומתעורר לתשובה מעומקא דלבא, שרוצה לעלות מירידתו זו ולשוב אל ה', למקום שרשה הראשון של הנשמה שלמעלה מהשתלשלות העולמות.

על ידי שמעורר על עצמו רחמנות בהתבוננותו זו, נמשכים על האדם מלמעלה רחמים רבים ממהותו ועצמותו יתברך, והם הנותנים לו כח לעלות בתשובה שלמה ולהכלל בפועל בעצמותו ומהותו יתברך, שהוא ה"מקום גבוה מאד נעלה" בו מושרשת הנשמה בעצמותה קודם שירדה להיות בבחינת נברא. וזהו שממשיך הכתוב "ברחמים גדולים אקבצך", ש"על ידי התשובה בהתעוררות שפלות הירידה כנ"ל, מעורר עליה למעלה רחמים גדולים. . בבילתי גבול כלל וכו'. והוא בחינת הארת עצמות אור אין סוף ברוך הוא שלמעלה מן החכמה" (כתובים).

זהו דיוק הכתוב "ברחמים גדולים אקבצך", שהמשכה מלמעלה המתעוררת על ידי שהאדם מתבונן בגודל הרחמנות שעליו, אינה רק מרחמים בעלי גבול ומדה (שהם כמשל רחמי האדם המתעוררים על ידי התבוננות שכלית במצבו של הזולת שעליו הוא מתעורר ברחמים, שהם מוגבלים לפי מדת השכל המולידם), אלא אלו רחמים בלתי מוגבלים, ממהותו ועצמותו יתברך (כמשל הרחמים הטבעיים בעצמות נפש האדם על בנו, שהם למעלה משכלו וכחותיו המוגבלים). וזהו שנקראו "רחמים גדולים", שהם בלתי מוגבלים.

הגשמי. ולכן בעשרת ימי תשובה שהם זמן התשובה והמשכת רחמים רבים על "חיי דנשמתא", מבקשים בתפילות "זכרנו לחיים", וכן על שאר צרכי האדם בגשמיות - "בני חיי ומזוני".

וזהו "ברחמים גדולים אקבצך"³⁸, על ידי תשובה מעומקא דליבא בהתבוננותו כי "ברגע קטן עזבתיך" שהעזיבה הוא רק רגע קטן, מחשבה אחת, כל שיתא אלפי שנין וגן עדין התחתון וגן עדין העליון וימות המשיח ותחיית המתים וכל החמשים אלף יובלות. ואי לזאת ירידתו לעולם הזה היא ירידה גדולה.

על ידי זה מעורר תשובה מעומקא דליבא, רחמים רבים ממהותו ועצמותו.

זהו גם פירוש הכתוב "ברגע קטון עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך":

התבוננות האדם היא בענין "ברגע קטון עזבתיך", היינו בירידת נפשו לעולם הזה התחתון - "לאן אתה הולך" - הרחוק מאוד משרשה הראשון של הנשמה בעצמותו יתברך - "מאין באת", שהרי כל חיות העולמות הנבראים ואפילו העולמות העליונים ביותר היא מבחינת "רגע קטון". וכמבואר לעיל, "כל חיי העולם הבא" דהיינו כל המדרגות השונות שבגן עדין ועולם הבא שבכל נ' אלפי היובלות, כולם אינם אלא מבחינת "מחשבה אחת", שהיא כאות אחת קטנה ומצומצמת לגבי עצמותו ומהותו יתברך הבלתי בעל גבול. "מחשבה אחת שביו"ד נברא העולם הבא. . נקרא 'רגע קטן' לגבי עצמות אור אין סוף ברוך הוא. . דאות אחת כלא ממש חשיבי לגבי עצמות כו'. ופירוש 'עזבתיך' היינו הירידה הגדולה שירדה הנשמה כל כך

38. ישעיה נד, ז.

להיותם פשוטים לגמרי ("בכלי אחד"), לכן הם יורדים להתגלות למטה באמצעות י"ג מדות שונות של רחמים.

נמצא שרק לאחר המשכה זו של "רחמים גדולים" ופשוטים ממהותו ועצמותו יתברך, ישנה הוויית ומציאות י"ג המדות שבאמצעותן מתגלים לנבראים רחמים גדולים אלו. ועל זה מורה הכתוב קודם י"ג מדות הרחמים, בו נאמר שתי פעמים שם הוי"ה - "הוי"ה הוי"ה א"ל רחום וחנון וגו'"⁴¹, "הוי"ה הוי"ה ב' פעמים, הא' הוא בחינת הרחמים גדולים עצמם קודם שיבואו במדות להתחלק לי"ג חלקים, והיינו הקריאה וההמשכה מעצמותו שיהיה מהווה י"ג מדות כו', והוי"ה השני הן ההוויות של הי"ג מדות" (כתובים).

פרק ב

פתיחת הלב על ידי המשכת הרחמים

[בפתיחת המאמר נאמר שהנשמה נקראת "בעולה" דוקא בירידתה לעולם הזה, בהגיעה אז למעלה יתרה שאין בה בעודה בעולם העליון קודם ירידתה למטה, שם היא בבחינת "עלמה" שלא היתה עדיין לאיש.

להבנת הדברים נתבאר באריכות לעיל ענין ירידת הנשמה מגן עדן לגוף הגשמי, שהיא לצורך עלייתה דוקא בעודה בעולם הזה. כי כאשר האדם מתבונן בשורש נשמתו שהוא מקום גבוה ביותר שלמעלה מסדר ההשתלשלות ("מאין באת"), ומאידך גיסא - בגודל ירידת נשמתו והגשמתה בעולם הזה ("לאן אתה הולך"), הוא מתעורר ב"תשובה" מעומקא דלבא, ברצון לשוב לעצמות

להמשיך י"ג מדות הרחמים, שלא יכול להתמשך בכלי אחד רק בי"ג מדות "ה' ה' אל רחום וגו'"³⁹. ה' - המשכה ממהותו ועצמותו, שיהיה ה' - י"ג מדות כו'.

הרחמים המתעוררים על ידי התשובה מעומקא דלבא באים ממהותו ועצמותו יתברך, ושם הם בפשיטות גמורה בלי כל התחלקות. אלא שהמשכתם והתגלותם לפעול על האדם זהו על ידי שמתחלקים לי"ג מדות של רחמים. "רחמים גדולים היינו בבחינת מהותו ועצמותו יתברך שהוא אחדות פשוטה, שנבדל בערך מבחינת מדות כלל אפילו מי"ג מדות הרחמים. . בחינת הרחמים שבו נקראים רחמים גדולים אשר עדיין לא ניתן להמשך ולהתחלק במדות כלל. . רק על ידי צמצום נמשך י"ג מדות הרחמים" (אדמו"ר האמצעי)⁴⁰.

אם כן, תחילה נמשכים רחמים רבים מעצמותו ומהותו יתברך שלמעלה מכל גדר מדות, אך מאחר שרחמים גדולים אלו אינם יכולים להתגלות לנבראים כמו שהם,

39. תשא לך, ו.

40. "וכמשל דבר הנמדד, דגופו של דבר אין לו קצבה כלל, רק בכלים מכלים שונים הוא שנמדד ובא לכלל קצבה לפי הכלים. . כמו כן רחמים הגדולים עצמן אין להם קצבה כלל מצד עצמם, לפי שהן בבחינת אין סוף ממש. . אמנם מבחינת גבורה שבו יומשך. . למדוד בצמצום וקצבה את. . י"ג מדות רחום וחנון" (ביאור למאמר זה "ולד"ה כי תהיין הנ"ל) - מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ג עמ' תשכח).

(עיינין שם, שבפטריות גם י"ג מדות הרחמים הן בלתי מוגבלות לגבי הרחמים המוגבלים שבסדר ההשתלשלות. ונראה מהמבואר שם, ששורש נשמות ישראל הוא במקום הרחמים הגדולים, קודם המשכתם להתלבש בי"ג מדות, ולשם עולים ישראל בתשובה שלמה המתעוררת בלבם כאשר נמשכות בהם י"ג מדות הרחמים).

41. כידוע, התחלת י"ג מדות הרחמים היא במדת "אל" (זהר חלק ג קלא, ב. עץ חיים שער יג פרק ט).